

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник
ЈОВАН ГРЧИЊ

У Новом Саду, 14 марта 1893.

ПЕСНИШТВО

* * *

Видиш ли, душо моја, облаке сиве оне,
Како се мутним небом, к'о црни дуси, гоне?
Тако је исто, злато, у мојој овде души,
Коју но облак црни — несрећа моја — гуни.
И од те туге клете груд ми се боно диже
И суза сузу стиже.

Ја љубљах тебе, душо, и твоја слика мила,
Увек к'о анђо среће пред очима ми била.
Тада још беше наде, ал сад је више нема,
Јер ето мајка твоја рузмари цвеће спрема —
Па када на то мислим, груд ми се боно диже
И суза сузу стиже.

И ти ћеш, рајно моја, за данак само који
Ступити к храму бојјем, са другим да те споји
И бићеш туђа љуба... А ја ћу трајат' дане —
Чекаћу доба гроба; бар тада да ми сване —
И чекајући тако груд ми се боно диже
И суза сузу стиже.

Борис

ВЕЧЕРЊА ПЕСМА

(Гроф Шак)

Све је тихо наоколо,
Испред таме дан се крије
И у трави весо цврчак
Слат вечерње росе пије.
Са запада поћ се спушта,
Пезин дах се једва чује —
Слатким санком нежне гране,
Густе шуме уснављује.

И уморним птичицама
Склана благо очи сине;
Љуља цвеће, љуља класје,
Све док зора љунка сване.

Дођи, ноћи, мајко мила,
Загри ми плахе груди,
Стишај моје срце бурно,
Што за миром залуд жуди!

С. Д. Мијалковић

НАЈВЕЋА ЉУБАВ

(Свршетак)

Војници стадоше као укони. И они што су прали „рапе“, пођипане, гледајући унезверени шта то би.

Од преко потока допираше звук труба све ближе и ближе.

Командир, држећи непрестано револвер у руци, викну:

„Смирно! У строј!“

Војници, чисто махинално, почеше да се постројавају. Нико ни речи.

Командир се окрену ађутанту.

„Господине ађутанте! Онамо, од куд се чују звуци труба, долази господин пуковник са својом војском. Потеците и кажите му. . . .“

Ту се командир наже ађутанту и окрену француски:

„Знаете, кога сам онамо послао. Идите и мотрите. Ако се за сат и по кренемо одавде, бићемо на старој позицији. Дођите за нама.“

Месец се онет показа иза облака.

Трубе се чујаху све ближе, ађутанат одјурну у каријеру, а командир стаде пред строј:

„Знаете ли ви, шта бива са овим војником, који изневери своју заставу? Али кога ја то питам? То знају војници, а ви нисте ни бабе, јер и бабе чувају своје преслице, а ви срамно напуштате своју заставу, на коју сте се заклели. . . кривоклетници!“

Па прође покрај строја:

„И ви још држите то светло оружје, које вам је отаџбина дала, да је браните као њени синови? Пушкџ доле!“

Па се окрену оној верној чети, која је с њим била остала у шанцу а сад баш стигла:

„Одузмите им оружје!“

„По заповести!“ озва се наредник из оне чете па са својим људима приђе строју.

Војници у строју почеше се снебивати, погледајући час преко потока, час кришом па командира, али сваки стегао пушку, па је све полако повлачи иза леђа. И они што су пошли да одузимају пушке, као да би

били ради да их не узму, док се тек не озва један глас из средине строја:

„Не, господине командиру, ако Бога знаш. . . Боље нас десеткуј, него то. . .“

Командир погледа по строју, па тек рече:

„Добро. . . нека буде. Оставите их.“

Они, што су били пошли да купе оружје, одмах одступине за командирова леђа.

„Постројте се све три по три!“ окрете им се командир. „У лево! На готове. . . А сад да продесеткујемо!“

Командир прође цео строј па онда зађе с чела да броји, почевши са пет:

„Шест, седам, осам. . . . десети на поље!“

Онај јадник изађе.

„Вежите му очи и руке, па тамо код раста.“

Заповест се изврши.

Командир је бројио даље и извлачио десетог. Тако дође до четрдесетог, односно четвртог. Кад је почео да броји пету десетину, настаде у њој нека мешавина и таман он махну револвером:

„Педесети на поље!“ — а педесет први искочи испред педесетог и одсалутира:

„Молим покорно, ја сам педесети!“

„Није истина, господине командиру, ја сам!“ викну онај прави педесети, па одгурну оног педесетпрвог и стаде на његово место.

И почеше да се цевељају и одгуркују.

„Не слушајте га, господине командиру, ја сам. . .“

„Није, ја сам. . .“

Командир за тренутак застаде, али како му није било до тога да губи времена, љутну се:

„Шта се ту претерујете? Не иде се овде на свадбу него на губилиште. Један од вас с места под раст!“

А она обојница почеше још живље:

„Ја. . . .“

„Није, бога ми, господине командиру, него ја. . . .“

Командир одмери погледом једног и

другог, па, одмахнувши главом, запита их журно :

„Одакле сте ви?“

„Молим покорно, Радоје Берић из Зврјока.“

„А ти?“

„Јован Степић из Мирогоја.“

„Нисте браћа?“

После кратке почивке рећи ће Радоје :

„Нисмо.“

„Побратими?“

„Буте.“

Командир се окрете строју :

„Познаје ли ко ову двојицу? Шта су они један другоме те се отимљу, ко ће за кога да погине?“

„Молим покорно,“ озва се тек један из строја, „ми смо кумови. Јован је пре поласка у рат испросио Радојеву сестру.“

„А има ли Радоје још кога од браће и сестара?“ запита даље командир благим гласом.

„Имао је, али су му пре године поумирали: два брата и једна сестра!“ одговори онај из строја.

Командир поћута, гледајући немо на Јована па на Радоја. Лице му се чисто разведри и он спусти револвер. Па их тек запита благим гласом :

„Је ли тако, како онај вели?“

Ови се погледаше па тек Јован промуца :

„Јесте, господине командиру; али верујте, ја сам педесети!“

„Немој болат, кад сам ја! Ти си ме одгурнуо и стао на моје место!“ — браћо се Радоје.

Командир се окрену строју :

„Ви, који сте били до њих, знаћете, ко је од њих био педесети?“

Војници слеглоше раменима.

„Не сећамо се, господине командиру, ми смо сваки себе гледали!“ — озва се педесетдруги.

„Јесмо!“ — додаде четрдесетдевети.

Командир, који је дотле немирно пролазио покрај строја, стаде на средину и поче громким гласом :

„Војници! Видесте ли и чусте ли како се ова двојица отимљу, ко ће за кога да погине? Брат за љубав јединице сестре, да

јој вереник не страда, — вереник за љубав невесте да не изгуби јединца брата — тачмиче се да један другога замени. Лепо је то, војници, љубити своју вереницу, племенито је гинути за своју сестру, дично је да брат брату замени главу; али да би та љубав била истинска, да би била чиста, да би била беспрекорна, ваља сваки од нас, и ја и ви, да делом покажемо како смо кадри да појмимо, да је наше срце кадро да се загреје, да је наша душа кадра да се занесе *првом и највећом љубављу* — *љубављу према нашој отаџбини*, која треба да је свима нама најдража, да је сви подједнако и у првом реду љубимо и да се пре свега за њу жртвујемо. Јер ко није кадар да осећа љубав према отаџбини и да се за њу жртвује, тај не може истински љубити ни оца ни мајку, ни брата ни сестру, ни побратима ни вереницу. А ви сви, и ти, Јоване, и ти, Радоје, срамним бегством показасте, да немате љубави према отаџбини. Упамтите добро, војници: онај, што бега испред непријатеља, који долази да му пороби, да му попали, да му осрамоти и понизи мајку свију нас, нашу драгу отаџбину, тај није никад био нити може бити ни добар син, ни искрен брат, ни веран вереник, тај у опште није достојан да се називље човеком. Такав је гори и од животиње, јер и животиња брани своје легало од туђе напасти, и она тражи и бори се да јој легало буде што угодније и осигураније, и она чува своје младе, које љуби, — а ви . . . људи . . . момци, који имате своје домове, своје очеве, мајке, браћу, сеје, љубе — ви ето срамно бегате и напуштате да непријатељ пороби, попали, осрамоти и уништи нашу највећу светињу — нашу отаџбину! Са каквим ћете се образом вратити својим домовима: очевима и мајкама, браћи и сејама, љубама и друговима? Како ћете пекад стојати пред својом децом и унуцима, који ће се одушевљавати славом Обилића . . . а ви, њихови очеви и дедови, мораћете склањати своје седе главе од стида, да вам се на челу не види жиг кукавштине, а до вас је самих стојало да с поносом дижете главу, да сте се с бојишта враћали као јунаци . . . као Обилићи. . . .“

„И хоћемо, господине командиру!“ — узвикну Радоје. — „Хоћемо ето ја и Јован . . . кунемо ти се: тако нам свега што нам је најмилије.“

Па подигоше пушке, а Јован кликну:

„Пуштај нас патраг!“

„И ми ћемо . . . сви . . . води нас, командиру!“ захори се по строју.

Командиру се наднуше груди, усне му заиграше . . . он, стари отврдли војник па се заплака — толико му срце беше пуно.

Па се окрену онима под растом и хтеде да по обичају викне, али је једва могао непрекиданим гласом да каже:

„Дрешите им руке и скидајте с очију завој, да виде светило највеће љубави!“

Па онда ободе коња, махнувши рукама правцем од куда су дошли:

„Опамо напред, ћетићи, у име божје а за част и славу наше отаџбине!“

„Ура! захори се као из једног грла, тако да се са свим изгубио глас труба, које су до тог тренутка одјекивале преко потока.

И цео се батаљон крену напред . . . сваки весео као да се иде у сватове!

*

За време похода месец је био са свим зашао за облаке а лака кишица поче да ромиња. Ишло се што опрезније, тихо, нико од себе није давао гласа. Командиру је, које од узбуђења, које од ране, јако било позлило, једва се држао на коњу . . . тек тек што се није свалио. Али је он напрегао сву снагу, да дочека бој.

И дочекао га је.

Непријатељ је био заузео шапчеве, чекајући у њима безбрижно да сване. Није ни слутио, да се разбијена војска може тако брзо да одважи на пов бој у ноћи.

Али се та војска одважила па стала јуришати. И те како је јуришала! Из напада, као бујица, која човека помете и занесе, да нема кад да дође к себи. Непријатељ истина није стајао скривених руку нити је одмах устукнуо. Чим је осетио да се приближује „зелени батаљон“, осуо је смртоносну ватру. Нападаци су гинули, као кад се град спусти на богато класје. Али су ипак за то јуришали и као лаке газеле ускакали, борећи се лавовски и по-

тискујући непријатеља са сваког педља земље.

Командир је имао још толико снаге да дође до места, па које је зарипуо био заставу. Са последњим шапором извуче па видело осветљано војничко знамење, и тама га радосно подиже у вис е ускликом: „Ево, ћетићи — напред!“ — заниха се и клону.

Јован, који се борио раме уз раме с Радојем, у тај мах притрчи и прими заставу из командирове клопуле руке и понесе је напред. И тек закорачи два пут, а преда њ искрсне непријатељски официр, који се једном руком мани да ичена заставу, а другом замахне сабљом на Јована, који брже стукне. Међу тим је Радоје као перо ускочио међу Јована и непријатеља, замахнувши на овога кундаком. Све је то било у тренуту, Радоје и непријатељски официр се сударише у исти мах. Ударац, намењен Јовану, прими Радоје, па потегне непријатеља кундаком посред главе, тако да се овај ичиче стропоштао. Али се и Радоје заниха . . . лево раме беше му одрубљено и Јован га прихвати у паручје. . . .

Крв шикну по Јовану, а Радоје само рече:

„Чувај ми сеју, Јоване. . . Аманет ти. Загрли је на твоје јуначке груди и за мене тако . . . као што грлиш нашу заставу. . . Чувај их као зеницу. . . .“

Па се сроза на земљу и издахну. . . .

Свитало је. . .

Свануо је леп дан.

Осветак дана донео је „зеленом батаљону“ сјајну победу, која је била претеча победи на целој убојној линији. . . .

„Зелени батаљон“ био је истина преполовљен, али је понео славу Обилића. . . У редовима погинулих јуначких бораца био је и њихов командир. . .

Кад се свршио рат, вратио се Јован своме дому са поносним именом: *неустрасиви барјактар*. Груди му беху окићене златном колајном за храброст. Сви се њиме дичили и поносили а понајвише верна му љуба, која је на свога војна гледала као на светињу.

А застава „зеленог батаљона“ лепрна

данас високо, окићена витешким од-
лицјем с мачевима а обасјана вечним сја-
јем највеће љубави — љубави према ота-
бини!

Манојло Ђорђевић Призренац

МРКИ ВУК

Историски роман Адама Креховљеца

Превео с пољског Рајко

(Наставак)

Прибислав сутра дан оде из Кракова, ал' кад дође у Великопољску, узалуд је свуда распитивао за синове. Не беше их у дедовском Шеракову, а ни у Познању не беше давно о њима гласа. Поновљено је Прибиславу, што је он већ знао, како му старији Јан борави у Немачкој, у каселском замку, где се је побратио с ландгрофом хеским; а млађи, по имену Маћко, појављивао се само кад и када с великом витешком четом, прелетао улице познањске и јурио даље, као вихар, који се не да достигнути. Бојаху га се свуда, и говораху, ако и беше још млађан, истом двадесет година, да је постао главни коловођа витезова разбојника, који задаваху страشان немир и чмњаху небројена безакоња.

По великим шумама, којима беше покривен, за онда, знатан део те земље, борављаху ти опришници,* гомилајући онде уграбљени плен. Непроходне мочари, баре и језера брањаху приступ до њих. Да се прегазе, ваљало је добро знати ретке прелазе. Највише тих витезова разбојника, који се зваху немачки „раубурги“ или „раубритери“, стицало се у околици Крушвицкој, на обалама вода, које спајаху Гонло с Вартом, Вислом и Балтичким морем. Онде беше главни друм трговачки, онуда пролажаху трговци с робом и пловљаху натоварене лађе из Варте, Прозне, Издварте и Обре до Гданскога, — онде беше често обилата жетва за лупеже.

Онако и одговорише Напивону, који брижно распитиваше за свога млађег сина:

— Треба га тражити око Крушвице!

Бацило то јако у бригу седога Прибислава. Знађаше он, да је Маћко разуздаи и лако је пристајао, да је могло бити онако, како му говораху за њега. Наумио је да га чека у Познању, а дотле, како беше богат, великодушан и богобојан, одао се добрим делима, помагању

* Кесције, разбојници.

сиротиње и побожним подвизима. Настанио се у манастиру фратара св. Доминика, којима је, великим тронком, основао цркву под именом св. Катарине. Окружен беше опћим поштовањем и истицаи за пример витешке врлине и обичаја.

— Синови су друкчији, — говораху. — Лупежи су, одметници прадедовског обичаја. Отац је војевао с Крсташима, а они се уче у Немачкој сваком разврату и разбојништву.

Шапутаху тако и на оној опходњи, која иђаше кроз улице познањске, певајући захвалне песме, кад наједаред, на скретњи, испаде пред њих у тргу велика оружана пратња.

— Паи Маћко! — повикаше.

Стари Напивон живо подиже главу, али у оном, који јахаше на челу пратњи, не познаде сина.

Беше то витез, сав у оклопу, главом виши од Маћка. Лице се не могаше разазнати, јер га заклањаше спуштен визир. По држању и кретању изгледаше много старији од Прибислављева сина.

Пратња стаде, кад опази опходњу. Другови онога витеза, који јахаше напред, открише главе; само он једини, подигав се мало на стремену, да види читаву гомилу, не скиде шлема. Стајаше на стременима и гледаше.

Светина се стаде бунити.

— Не открива главе! — шапутаху, — поганин!

А кад те речи дођоше до ушију витезу, трже се, мало се промисли, а после наглим покретом откри лице и главу.

И указа се очима гледалаца свима добро познато обличје, круиних, сурових црта, обележених мрачним изразом. Очи испод густих, на кострешених обрва погледаху готово грозно, пркосно и дреко. Боре по челу и лицу и проседа коса сведочаху о годинама витежевим. Не скидаше очију са светине; држање му беше охоло.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Жагор умуче. Настаде тишина; и духовници престадоше певати; опходња стаде. Велика прераженост обузе све листом.

Беше то Винч од Шамотула.

Наједаред, као на дани знак, један крик гнева, срџбе и злоће раздера ваздух.

— Издајица! — дераху се, — злочинац! на смрт! на смрт! проклетник!

Тисућа стиснутих песница диже се у вис.

Коњ Винчев се пропињаше, фркаше, и држан снажном левицом седаше на стражње ноге, дизаше главу и бацаше пену испод жвала.

Војвода десном руком зграби за балчак од мача. По намргођеноме му лицу, које канда застирало унутарња брига, прелети муња гнева.

И беше тако грозан тренутак, да изгледаше, е ће светина наернути на војводу, а он ће својим преступима додати још један: убиство неоружаних.

Насупрот Винчу истаче се одмах стари Прибислав. Размакоше се пред њим; умуче дрека, а седи друг краља Локтка, изишав на отворено место, мирним, поузданим, неустрашеним погледом погледа у лице охолом војводи.

Настаде свечана тишина, прекидана само шуштањем литија, које се полачко лелујаху у ваздуху.

Винч одмах познаде, ко му стаде на супрот. Међу њим и Нашивоном владаше давнашња мржња. Тај исти мирни и неустрашени поглед прожизаше га некада на бојишту, кад је Винч ишао против својих, на челу крсташких чета. Сукобили се једном онда у боју и сударили се тако јако, да су штитови одјекнули, панцир се одбио од панцира, а коњи у мало не попадаше на земљу. Винч је подигао мач и био би, без сумње, убио противника, — али у тај мах зачује потмуо глас, глух, који му до дна потресе душу:

— Издајицо! — викаше тај глас — крв та на тебе и на твоје потомство!...

Пред силом тога гласа и тога проклетства тргнуо се онда Винч и немоћно спустио мач, — а и сада, пред старцем, трзаше силом коња, као у напрасној махнитости. Прибислав не скидаше очију с њега.

— Винчу — јави се најзад полачко, гласом, који дрхћући забруја у ваздуху, — Винчу, што си дошао: да се кајеш или да се ругаш?...

Поруга искриви уста, а муња гнева прелети онет преко лица војводина.

Стара мржња оживи. Раван му, ако не има-

њем, оно достојанством, а виши опћим поштовањем, пријатељ и саветник краљев, који је Винчу одузео намесништво, тај, који је увек радио на државном јединству и имао целину на уму, тлачећи себичне појуде, који се је, значењем својим и утецајем у Великопољској, смео мерити с његовим — Наленча од Шамотула — угледом, родом и значењем, — Прибислав од Борка стајаше онет пред њим... Стајаше неоружан, али јачи сто пута, него онда, кад се је сукобио с њим у боју штитом о штит.

Наслоњен на палицу, сед, погурен старац, кукавно одевен у сиви кафтан, као гоља, подигао поносито главу и мерио га смелим погледом, њега, господара од Шамотула, који не знађаше себи премца. — Један мах, један ударац мачем, и труп дрекога старца трзао би се у прашину; једна реч, један знак, и оружана дружина Винчева наернула би на ту гомилу старца, жена и деце, растерала би и прегазила копитама побуњену поганију, која њему, недавном намеснику, бацаше погрду у лице. Светина га је проклињала, — а тај се старац осмелио, да му говори о кајању!...

Све те мисли пројуреше, у тренутку, кроз душу војводину.

Већ се онет стаде дизати грозни жамор, кад Прибислав запита по други пут:

— Винчу, јеси ли дошао да се ругаш?... а ако си дошао да се кајеш — на колена!

Коњ војводин, силом тргнут, стаде скакати упронице.

— Даље! — цикне Винч, не могући се више уздржати, — поштуј краљеву заповед, ја сам ту по његовој вољи и под његовом заштитом... Даље!...

А на те речи захуча буре. Дрека, јека, клетве измешаше се у један моћан глас:

— Издајица! издајица! на смрт!

Прибислав испружи руке:

— Иди! — крикне, а глас му за час најача вреву. — Иди... али с том клетвом, коју си чуо... Иди и чекај суд — близу је!

Коњ Винчев полети трком, бацајући земљу копитама. За њим се натури читава дружина, дижући облаке од прашине. Опходња се крену с места, светина се заталаса и пође полачко даље, прекинута песма побожна забруја онет у ваздуху, али ју придушаваше граја од клетава.

— На смрт! на смрт! издајник! проклет

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

био! Слушаше Винч, одмичући трком, као да га што гоши.

— Чекај суд! — брујаху му у души речи Прибислављеве.

(Наставиће се)

ПОУКА

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У СТАРОЈ ВИЗАНТИЈИ

(Наставак)

Мудри иначе државник Лав Исавријски у своје је време преухитрио решење иконског питања. Без многа размишљања упустио се цар у борбу, са које се доцније зацело чешће покајао.

Није тако радила млада Ирина, кад је валао васпоставити иконе. Пре но што је одсудно ударила на иконокласте, брижно је промерила шансе успеху, јер је добро знала, да покушај е обзиром на велику моћ противника може и омахнути. Опрезно и по одређену плану стало се спремати. Пре свега се ишло за тим, да се одузме важност законима сабора Ијеријонског и декретима Лава III и Константина V, који су били издани против култа икона, на онда иконокластички патријарх Павле буде приморан да захвали а за патријарха буде изабран Ирину одани шеф кабинета Тарасије. На тек после две године, кад су чете и гарде, које су биле одане иконокластичкој странци, биле дислоковане и за заповеднике постављени били са свим поуздани официри, ударило се свом снагом те се године 787 сазвао сабор у Никеју, који је, уз помоћ њих сто и тридесет калуђера и збачених игумана а у присуству посланика наше Адријана I, закључке Ијеријонског сабора жигосао као јеретичке, васпоставио култ икона а на иконокластичког патријарха бадио вечиту анатему.

Победа иконодула била је услед тога савршена, како се само могло замислити. Само не треба питати, какви су призори дошли за закључцима Никејскога сабора и како се страшно осветила побеђеној странци странка победилаца.*

* Сабор је био септембра 787 у Никеји. На сабору су била и три знаменита савремена историчара: Нићифор (доцније 806—815 патријарх), Георгије, синћео патријарха Тарасија, и његов пријатељ Теофан, славни црквени историчар. Имена иконокластичких патријараха, које су на том сабору проклели, јесу: Анастасије, Константин и Нићита. Да би се бар у једном правцу дала нека врста концесије иконокластама, најавио је сабор изреком, да „служиће“ иконама не треба мешати са „обожавањем“, тако

Противницима, који нису хтели да се покоре декретима регенткињиним, претило је изгнанство и смрт. Улице Византије формално су биле поплављене крвљу убијених. Запомагање се орило од једног краја вароши до другога, а дотле се лепа, дивљом верском ревношћу прожмана победница кроз варош возила до Софијине цркве. Кајасе њена четир белца држала су четир патриција, који су пешке ишли уза главне кочије. Благодарене у Софијиној цркви, која је онет била украшена иконама, величало је победу над оном јереси, коју је распростирао предак овоме цару, што сад у пуну царском сјају, седећи на узвишеном престољу, слуша страшне речи, што их патријарх у знак анатемати просипа на све, који исповедају лажнауку Лава III. Дотле можемо пратити ту одиста ванредно даровиту жену. Безгранично њено честољубље и необузdana јој верска ревност у стању су до душе унаказити црте у те ванредне жене, али се дају оправдати. Нарочито се њен фанатизам, у колико се поштено е њиме мислило, мора узети као религијозно уверење, појачано до крајње активности. Разборитост, којом је Ирина извршивала своје планове, доказује шта више необичан државнички дар, којем се свако мора дивити.

Ну не да се оправдати необузdanо властољубље, које ју сад обузе те је стаде гонити са једног злочина на други.

Она, која је до сад скоро неограничено владала, није могла појмити, да сад мора власт уступити другом неком. Што је тај други неко био њен син, то није мењало њена назора. Она је чак и њега мрзила, јер јој је стојао на путу. Не би марила била и да он умре, само да узде власти задржи у својим рукама.

исто да се искључују кипарије те се само допуштају бојом рађене иконе, мозајици и вези на светим одеждама и утварима. На овај део саборскога закључка није пристаја римска црква, него је задржала и кипарије, ма да су тада обе цркве биле још спојене. Види о том Dr. G. F. Hertzberg, Geschichte der Byzantiner, Berlin, 1883.

Свакако је Константин VI био слаб и немарно одгојен. Ну зар му није она могла бити на руци као мати и саветница? Зар не би утецај, који је она као прва саветница монархова имала на државне послове, довољан био да страст честољубља у склад доведе са светим осећајима и дужностима материнским? Али све то није било доста властољубивој жени, која је државна достојања делила међу своје поткупљиве штићенике а команде у гарди и у војсци поверавала својим политичким пријатељима, који су јој помогли да уништи иконокласте. Страховање њено, да ће јој син моћи постати самосталан те јој сметати у њеним страстима, нагонило је те је већ свршено прстеновање Константина са Ротрудом, ћерком Карла Великог, опозвала, јер се бојала франачкога таста и нове царице, да ће и једно и друго штети утецати на Константина.* После некога комплота против царице, који је био откривен те пријатељима младога цара довео и сувише строгу казну, побуни се један део војске против узурпаторске царице-регенткиње те Ирина мораде захвалити, да начини места свом сину, правом владару. На жалост је Константин слабошћу, незахвалношћу и свирепосту за кратке своје владе (790—797) осрамотио све сјајне васпитне резултате те је матери олакшао да га првом приликом свргне с престола. Силетке царичине, којима је сврха била да сина збаци с престола, превазилазе одиста све, што се даје замислити, и показују нам ту ђаволску жену у најгнуснијем облику. Она је умела мржњу на сина свог међу војском, међу свештенством, на чак и међу дворанима и пријатељима царевим тако да потпали, да човек ни најмање не може носумњати у крајњу моралну поквареност те жене. Да би са свим упропастила свога сина, латила се исто тако оштроумно замишљене као и гнусне силетке. Она је била оназила, да је цар своју, негда му наметнуту, жену присилио на развод па је лукавством нагомила патријарха Тарасија да даде благословити нови брак Константинов са неком дворанком његове матере. Но тада се диже уважено, моћно, аскетско све-

* Свакако је томе допринело нешто и гркомрзо уцртање навске курије. Силетке из Рима канда су царици врло добро дошле биле, да узамогне са свим прекинути преговоре с Карлом Великим. О томе говори опширно Теофан, који прича и то, да је Ирина доцније сама хтела да пође за Карла Великог те се овај већ упустио био с њоме у преговоре, које је прекинуло то, што је Ирина била свргнута.

штенство манастирско — на челу им Платон, игуман манастира Сакудија на витинском Олимпу — против тога, што је повређена црквена дисциплина и ред. На тај начин постаде цар међу народом непопуларан, нарочито кад је, огорчен са отворена им устанка, неколицину најважнијих духовника прогнао. Уз то се замерио и својој јерменској гарди, којој је мати силеткашица најгнуснијих ствари дојављивала о свом сину. Константин се тада даде навести на најстрожије мере против својих гарда, које сад стадоше мрзити цара. Тако је Ирина понижавала свога сина и дражила је војску, народ и свештенство против законитога цара, који, кад дочује за комплот, гледаше да умакне, но га завереници стигну и у највећим мукама на заповест рођене му матере ископају му очи.

Од то је доба влада Ирине, која је сад дошла до самовласти, била низ најнижих насиља. Нечовечна жена, која је своје рођено дете дала ослепити, није се грозила ни каква више недела. Чак и највећи ласкавци и величаоци њене владе, који су, у интересу цркве, тежили, да забашуре њене пороке и злочине, долазе у неприлику, кад говоре о недељу са рођеним сином, и двосмисленим алузијама теже, као што чини на пример Теофан, да злочин са виновнице свале на најмънене убице*. Властољубље и слепа верска ревност у карактеру те византијске царице подсећа на потоњу Катарину Медичи, на ипак лик победилице Хугенота, која се никад није одрекла својих материнских осећаја, бледи према жени, чије је необуздано честољубље у закутак бацало све друге осећаје. Катарина, охола и властољубива као сви Медичијевци, мислила је да ће послужити интересима цркве и свога сина, кад је, прожмана мрачним верским фанатизмом, пристала на то, да се у Паризу пролије онолика крв**. Напротив Ирина није познавала других интереса до својих, па кад се одлучила на најгнуснији злочин, што га познаје историја човечанства, то је

* Gibbon. IX. стр. 307.

** Као што је познато, дао је папа Гргур XIII после оне тужно-знамените Вартоломијевске ноћи, које је погинуло три хиљаде Хугенота, сковати споменицу, на којој је на предњој страни био његов лик а на стражњој аишео осветник са натписом: *Ugonottorum strages*. Катарина сама дала је сковати другу кодајну, тако звану краљевску медаљу, са натписом: *Pietas excitavit justitiam*. (Пoboжност је изазвала праведљивост). То подсећа на Ирине благодарње у Софијиној цркви после поразе иконокласта. Човек не зна, да ли у ова случаја више да сажаљана свраведљивост или особену побожност!

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

урадила то с тога, што је на лествицама људскога неваљалства, које воде доле у Дантов пакао, дошла била већ на најдоњу ступу те је у њој изумро био сваки осећај о човечанском достојанству. Од Уголина, који у тавници, мучен глађу, једе своју рођену децу, јесте да се ужасавало, али је он кадар изнудити у нас и осећај милосрђа*. Но нечовечна мати, која свог сина баца с престола, само да би сама могла владати, јесте лик, који у нас изазива гнушање.

На барем да је све то било урађено зарад какве више сврхе, можда зарад бољитка државе или њена спаса од извесне пропасти, то би човек отуда још како тако могао измудровати неки мотив. Но овако чак ни та најслабија од свију извина, кад је реч о матери, не може вредити, јер је Иринина влада одиста била најжалоснија, што је византијска држава доживела пре и после ње. Држава, коју су потискивали спољашњи непријатељи а унутрашњи је раздор трошило, била је већ на ивици пропасти. Љубимачка влада василисина и то, што је на двору и међу војводама са свим онао био морал, учинило је те је дух у друштву и у војсци клонуо а угнуо сваки осећај за дужност и ред. Свагда донде уређена држава личила је на сајам, где се продавала места и достојања, а донде свагда пуна благајна била је сад празна. Сама се царица никад није грозила уморства и убиства, кад је била о том реч, да се с пута уклони ма који незгодан поданик. Тавнице су свагда биле препуњене а ослепљивање и друге тортуре добише маха. Милосници и свнуци имаћаху у рукама

* Односи се на Дантов Пакао, XXXIII певање.

највиша државна звања, а патрицијске се породице са свим повукосе, хвалећи Бога, ако остоше читави од гоњења царице и њених креатура. То је био притисак, какав становништво донде чак ни под најгорим царевима није осећало.

Као да се отклонила зла болест, која је државу мучила, обрадовао се с тога народ византијски, кад врховни хазнадар и некадањи сузавереник царичин патриције Нићифор на челу двореке завере, сличне оној, којом је Ирина свога сина свргла с престола, царицу у њеним одајама изненадише и примораше, да скине круну с главе. Кад је властољубива жена видеља, да за њу друга изласка нема, покушала је да ласкањем умилостиви свог врховног коморника. Нићифор, који се од царице унутро био правце у престону дворану, да себи на главу метне царску круну, одбио је све њене молбе на је с престола бачену царицу одмах дао извести ван вароши.

Без игде ичега отерана на острво Лезбос, мораде Ирина — тако је била воља новог цара — од предива живети, док јој 9 августа 803 није дошла смрт.

Зацело није ни једно једино око у пространој византијској држави засузило, кад се пронео глас, да је изначена Атињанка, која је осрамотила и успомену на свој завичај и своје женско и материнско достојанство, умрла у беди и невољи.

Само се захвална црква сетила победилнице иконокластичке јереси те је „правоверну“ царицу примила у број својих светитеља!

(Свршиће се)

Т. С. Виловски

ПРИЛОГ К ИСПРАВЉАЊУ ТЕКСТА „ОСМАНА“ ГУНДУЛИЋЕВА

(Наставак)

Џјевање седмо

1. Стих 20 гласи:

Кога огањ Троју сираки —
а у II: *с кога*, што има смисла.

2. Одмах слиједи строфа:

Ах, куд плахи младице поје,
На ки ли се пут лотеки,
Кроз *горјење* пека твоје
У пепелу Троја лежи?

Мјесто *горјење* у II. стоји *блуђење*, што ми се боље чини.

3. На стр. 82:

Али у што молит узе —

а у II. мјесто *у што* стоји *уз то*, како смисао захтијева.

4. На стр. 83:

Ах, све плаше није ли доста,
Ке се од нас за нијех стијеца,

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тежја сила да не *посга*,

Од ке нам се грабе дјеча.

У II. трећи стих гласи:

Тешка сила да не *посга*,

што је сасвијем логично.

5. На стр. 85:

Царо, окле ресијаше

Царске дворе мрамор бијели —

а у II:

Цркве и дворе мрамор бијели,

што је приличније, јер није само царске дворе мрамор ресио.

6. На истој страни:

Тако срећа свим *узива*;

а у II. стоји *варљива*, што је такођер приличније.

7. Мало ниже:

Кон Олимпа *јоште* гледа,

Пелио и Оса *гђе се измичу*,

Од којијех се приповиједа

Да у небо *врсим тичу*.

А у II:

Гора Олимпа *још се* гледа,

Пелио и Оса *ње се измиче*,

Од којијех се приповиједа

Да у небо *врх им тиче*.

У првој варијанти не зна се ко гледа и за то је ова друга боља.

8. На стр. 88:

Невјерству су старом плате

Садањи ови твоји порази.

Мјесто *садањи* у II. стоји *задњи*, што је приличније.

Цјевање осмо

1. Одмах четврта строфа:

Од радости и разблуда

Скуп избрани, складна *мјера*,

Слатка од срца свијех покуда,

Мила од очи свих *замјера*.

Мјесто *мјера*, што нема смисла, у II. стоји *мира*, што се разумије; и према *мира* у четвртој стиху долази *замира* мјесто *замјера*, што се такођер разумије; дочим коме ће доћи на памет да *мјер* значи *мир*? То Гундулић није не употребљава.

2. На стр. 111:

А од злата чаше избране,

Слатке *ишће* у ких стоје;

а у II. стоји *слатка ишћа* много боље.

3. Мало ниже пјесник каже, како је Љуб-драг имао дванаест синова и како му их је смрт *иоломила*; а у II. стоји много боље *ио-илијенила*.

4. На стр. 120:

Нарицаћу, нег сповиједат

Од старијех мојијех невоље —

а у II. боље:

Старијех мојијех *све* невоље:

5. На стр. 121:

Плачној мајци поручили

Трудне гласе, згоду прику;

а у II. мјесто *трудне* стоји *худе*, што је такођер приличније.

6. Мало ниже:

Баћка твога стара и слијена;

а у II. стоји *старца слијена*, што је много љепше.

7. На стр. 126:

Пруузе *тешки* страх је опета —

а у II:

Приузе је страх опета,

што је љепше а онај *тешки* је излишан.

Цјевање девето

1. На стр. 130:

Рујна и *златна* пића угодна,

а у II. мјесто ово *златна* стоји *слатка*, који је епитет својствен пићу, дочим први није.

2. На стр. 132:

С тебе весео кротка стада

Под *сви року* пастијер пасе —

а у II. мјесто *сви року*, која је ријеч непозната, стоји *под свиралу*, што је јасно.

3. На стр. 134:

Ако из дубрав густијех када

Пастирске она диле чује,

Жудећ да ту пасу стада

Весели се и радује —

мјесто оно *жудећ* у II. стоји *судећ* сасвијем добро, дочим је прва варијанта нејасна.

4. На стр. 137:

У то драге моје избране

Не *бојећ се* од потјера

Осједимо коње *вранце*,

Починимо кон језера.

У II. мјесто *не бојећ се* стоји *не сулнимо* а мјесто *вранце* стоји *вране*, што чини риму са избране; осим тога не говори се *коњ вранац*, јер је доста рећи *вранац* или *коњ врани*. У II. још стоји *осједајмо* мјесто *осједимо*, ком бих прво претпоставио као љепше и правилније, јер је ту више коња, који се не могу једнијем чином осјести.

5. На стр. 138:

Попосите и злосрде

Од истока врле дикле

Овако *се* сирва тврде,

Међу собом пак су кликле.

Оно *се* чини да је ова строфа нејасна; а кад се на мјесто *се* стави *их*, као што је у II.

онда је смисао јасан и у свези са пређашњом строфом.

6. На стр. 139:

Њека је руди прам врх чела
У облук златан покупила,
Њека низ био врат расипела,
И врх вода њим здаждила.

Што значи ово *здаждила*? У П. находимо *здаждила*, што нам даје лијену слику живописне кичице.

7. Мало ниже:

Чим ње *влажни* прам од коси
Тихо прши с хлатка блага.

Мјесто *влажни* у П. стоји *златни*, што је добро, јер *влажни* прам не би могао *пршити* са хлатка т. ј. вјетрица.

8. На стр. 140:

Ето од трубља и од *ваиаја*
Замње около сва добрава,
Ловци ју круже са свијех *краја*
Краљевића Владислава.

А у П. мјесто *ваиаја* стоји *ијесами*, а мјесто *краја* стоји *страна*; ова је варијанта много боља, јер откуд *ваиаја* међу ловцима веселијема? А такођер је љепше: *окружити са свијех страна*, него ли *са свијех краја*.

9. На стр. 147:

Ко ово рече диже с врата
Лијен огрљај хитро *зглобјен* —

а у П. мјесто *зглобјен* стоји *склоијен*, што ми се такођер боље чини.

Пјевање десето

1. На стр. 152:

Али онуђе од Дунава
Пазек слеће сива птица —

а у П. мјесто *пазек*, које нема смисла, стоји *брзек* сасвијем умјесно.

2. На стр. 153 има: *иогледом ћу сгарат*;

а у П. боље стоји *згарат*.

3. На стр. 154:

Дај да одахне и почине
Укопанијех пено кости;

а у П:

Дух да одахне и почине и т. д.

боље ми се свиђа, јер није природно да *пено* *одахне*.

4. На стр. 155:

Не од глаиа, ки на јата
Затјерани на бој ходе —

а у П. мјесто *не од глаиа* стоји *није од Араиа*, што ми се боље свиђа.

5. На стр. 159:

Коругва им множ разлика
Врху коцја трепти *увитих* —

а у П:

Којијем стијезих множ разлика
Врху коцја трепти *увитих*.

У првој варијанти *увитих* нема смисла, јер ако се односи на *коругве* (стијеге или барјаке), како би *увите* трепћеле? А ако се односи на коцја, што би значило *коцје увито*? Дочим се зна што је *увито коцје*; и зато је варијанта Поповићева много боља.

6. Одмах у слиједећој строфи мјесто *частигаше* у П. стоји *облаже*, што чини риму са *каже*, а и стих је бољи, к томе не квари смисао.

7. Мало ниже:

Сухо им злато седла скова,
Сакрофађе бисер низа —

мјесто *сакрофађе*, ријечи непознате, у П. стоји *а оглавје*, што је познато.

8. Опет мало ниже:

Погледа су све разблудна,
А обличја господична,
Љепота је њих причудна
Божицама рајскијем *слична*.

А у П. други и трећи стих гласи:

А обличја господичне,
Божицама рајскијем *сличне*.

Ова је варијанта боља, јер на кога се односи у првој оно *слична*? Да се односи на *лепоту*, мјесто *божицама рајскијем* требало би да стоји *божица рајскијех*: *лепота је њихова пречудна слична лепоти божица рајскијех*. А на *обличја* не може се односити преко реченице од *лепоте*. За то мора бити: *лепота је њихова пречудна*; *сличне су божицама рајскијем*. Тако је П. варијанта боља од прве.

9. На стр. 160:

Њих су коњи виђет таџи
Да не тичу *тли*, чим језде.

а у П:

Да не тичу *земљу* језде —

језде да не тичу земљу — врло боље од прве варијанте.

10. Мало ниже:

Да тко их назива, *живијех* суди —

а у П. стоји *живе их суди* — сасвијем добро.

11. На стр. 164:

С круном, с ком је *згар вјенчана*
С маслиноме ловорика;

а у П:

С круном, *ки* је *згар смијешана*
С маслиноме ловорика;

која је варијанта много боља од прве.

12. Мало ниже:

Прилика ова *заглавила*
Бјеше оба свијетла реда;

а у II. мјесто *заглавила*, које је сасвијем прозаично, стоји *загрлила*, што нам живље опису преставља.

Цјевање једанаесто

1. На стр. 173:

С перјем жутијем *врху* главе.
Мјесто *врху* у II. стоји *на врх*, што је боље, јер *врху* је што *изнад*, дакле не *на* глави.

2. На стр. 177:

Пази уз њега заточицу,
Ка *ирегече* дјелим славу —
а у II. мјесто *ирегече* стоји *ирегиче*, што је правилније.

3. На стр. 181:

Краљ великом канџилијеру
Придава га, ки шти у њему,
Поклисару да краљ вјеру,
Штогод рече, *иода свему*.

А у II. стоји *иода у свему*. Да видимо која је боља варијанта. Прва: *краљ предава канџилијеру писмо* (што му је цар послао), *који у њему штије да краљ иода вјеру свему* (своме) *поклисару, штогод рече*. Друга: *краљ предава канџилијеру писмо, који у њему штије, да краљ поклисару иода вјеру у свему, штогод рече*. Ово *штогод рече* тражи у свему, и за то не може остати прва.

4. На стр. 188:

Лак и *кратак* жамор један —
а у II. мјесто *кратак* стоји *кротак*, што је приличније.

5. На стр. 189:

Увјеговат све што тријеби —
мјесто *увјеговат* у II. стоји *обслужити*, што је боље.

(Свршиће се)

Л. Томановић

МУЗА ДОСТОЈЕВСКОГА И МУЗА ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

упоредна карактеристика

(Наставак)

III.
Сви знају, да се у Тургењева типови увијек јављају све пар по пар. Лавреци и Лиза, Вереџев и Маша, Руџин и Наташа, Иззаров и Јелена и т. д., и т. д. Основа роману оснива се скоро увијек на љубави тих парова и са њоме се свршава роман. Та љубав има особито Тургењевско обљежје. Она је скоро увијек попраћена музиком („Дворянское гнџздо“) или умилнијем цјевањем („Затинџе“) или окружена елеџијском природом са шуштањем сјенастијех алеја и вртова и славујевијем прижељкивањем („Наканунџ“, „Рудинџ“). Па и така чисто осјећајна љубав као у „Пџенџ торжествујућеј дјубви“ обраћена је у чудну, чаровну музику. Изузетак чини љубав Базаровџева према Одинцовој, но Базаров је изнесен као негативан тип, подобно Пигасову, и к броју његовијех, негативнијех страна долази очевидно и његова неподобност да љуби Тургењевском љубављу и да ужива у музици (нападање на вијолончело и Шубертове мелодије). Друга назива нијесмо могли да нађемо тој љубави: она је управо музикална. Осим музике Тургењевска се љубав попраћа скоро увијек умнијем „добрим“ разговорима, кад и кад скоро сличнијем по учину с

музиком, као на прилику у „Руџину“, или с појетичкијем читањем („Фаустџ“). Друга особина Тургењевске љубави осим оне, тако да речем музикалне, подобности, да уноси у бајни невидљиви свијет појетескога ентузијазма, састоји се још и у том, што се она свагдје свршава као мимољетни сан, промијенивши се у мутну прозу. Љубавна срећа показује се моментана, показује се фантастичкијем очаравањем, које се разрушава или спољашнијем, породичнијем узроцима („Дворянское гнџздо“, „Фаустџ“) или неочекиваном смрћу („Наканунџ“) или што не одговора јунак идејалу јунакиње („Рудинџ“, „Неждановџ“, „Веретџвџ“ и т. д.). На тај начин игра музика огромну улогу у дјелима Тургењевџевим, као и љубав и елеџијска околица на крилу природну. Музика, по Тургењева, има аналогно својство с љубављу т. ј. подобна је, да упесе човјека у њеки особит, невидљиви свијет снова, који се унапријед осјећа, са слатком сјетом, која очарава, и узбуђенијем, уморнијем очекивањем. Душа, вративши се из тога невидљивога, бајнога света у рејалну средину, осјећа незадовољство и монотонију, напада је века туга, века одвратност према свему, што ју окружава; узнемирују је ти снови као нешто неостварљиво,

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

пролази; и тако се овај живот по Тургеневу јавља само као моменти тога ентузијазма љубави и звукова, који брзо пролазе, а обична збиља не вреди да се назове животом; он је мучан и пует, у њему је хладно и непријатно. То се осјећа на крају свакога дјела његова, која се сва свде па то, да се љубав свршава као и музика повраћањем у прозаичну збиљу, у којој нема управо ништа интересно. Сваки се осјећа његовијех „Певача“*, гдје чак и похобани сеоске гостинице долазе у њеко особито расположење безузрочне сјете о њечем невидљивом, које излази ван оквира свагдашњости и животне прозе, захваљујући чудном одушевљеном пјевању једног пијанице. По Тургеневу јављају се овдје звуци директнијем гласом високо расположење, одушевљене душе и по томе захваћа особитом силом и туђе душе, доводећи их у тако исто високо расположење, преносећи их у други њеки свијет. Сродност музикалне екстазе с екстазом љубавном особито је јасна у „Дворянскомъ гнѣздѣ“ и „Затишье“.

Лем — стар музиканат — дуго је високо расположен под утјецајем појетскога задаха љубави Лаврецкога и Лизе, задаха, које у пола свјесно прима његова осјетљива, умјетничка, стара, но не престарјела душа. Он чак поћу проба, када иду с Лаврецкијем, да каже како експромт стиховима о звијездама и мрмља овако њешто: „звјезде, тихе звјезде, ви једнако гледате на сребне и на несребне“ и т. д., и т. д. Он проба, да што год сачини, но из почетка не иде све најбоље и он у очајању немоћи говори Лаврецком: ни појета, ни музиканат. Таласи одушевљења, таласи тога задаха њекога невидљивога свијета иду око њега, скоро га се дотичу, он осјећа њихово приближавање, он скоро чује те звукове, скоро унапријед осјећа те више осјећаје, но прође час и звуци и осјећаји одлијећу, не дају се ухватити ријечју, умарају и растрзају својом неостварљивошћу; но ето за њеколико дана већ у граду Лаврецки иде улицом и слуша дивну музику, од које му се диже коса на глави. Управо невидљива сила духовнога еродетва довела га је до стана Лемова баш у онај мах, када је овај захваћен одушевљењем и задасима тога невидљивога света. И Лем га је тачно чекао. Помолио се кроз прозор у поћној хаљини и капи; лице му је тако оштро израже-

но, глас звучи тако особито, глухо и необично, да се и Лаврецки и читач израније напуњује очекивањем њекега свечана и необична. Краткијем ријечима, да не би изгубио својега расположења, зовне Лаврецког у своју смјерну собицу, каже му да сједне и почне да свира. Лаврецки својим очима гледа чудо одушевљења, кад човек престаје бити обичнијем човјеком а задобија огромну, чудну власт над душом и ерцем другијех људи, добија власт, да влада њима с поља и да их уноси у тај невидљиви свијет. И ту се особито показује, у чему се састоји тај бољи свијет, по Тургеневу. Факат је, да у већини другијех дјела Тургеневљевих музика сама буди представе о том другом свијету и рађа сјету, непоредивни га са збиљом. То није у призору са Лемом. Старац је сам одушевљен збиљом, а особито је љубављу Лаврецкога и Лизе изазвано његово расположење. Те музике недостаје Лему, да изрази, што се догађа наоколо, његова је музика само закључни акорд друге музике, музике љубави, коју је Тургенев, као што прије оназиемо, у једном од својих дјела, „Пѣснь торжествујущей лјубви“, директно идентификовао са бајнијем звуцима, и ако треба онази, да је тамо друга љубав, осјећајнија, више физијолошка, мање идејална, но за то се она изражава у дивљој, тајанственој, бајној, источној мелодији, која заноси дивнијем чарима, по мјесечини, очарану, опчињену до сомнабулизма женскињу. Лем други дан постао свагдашњијем Лемом, чак и кијавицу добио од тога, што је поћу отварао прозор, зовући Лаврецкога к себи. Ријечју свијет појезије и чуднијех снова музикалнијех ишчезао и замијенио се прозаичном свагдашњошћу. Но зар није то исто било с музиком љубави, која бјеше у души Лаврецкога и Лизе? Дошла жена Лаврецкога и снови се распршили, а бајно лице пићијеске богиње Маје ишчезло као поћна магла при свјетлу натмурена кишовита јутра. Проза свагдашњости са својим малијем незгодама и сјетом замијенила је кратку перијоду бајнога одушевљења љубавнога. Ту исту везу међу љубављу и музиком видимо и у „Затишье“, гдје на позорницу ступа бајно пјевање малорускијех и циганскијех пјесама. У том је пјевању оличена или, тачније хоће да се изрази, незадовољена љубав Маше према Верећеву. Маша је жељела, да види у Верећеву човјека идејалнијега, и ако је њен идејал мутан. Он је немиран, необуздан, мален, одважан, а то

* Превео их је пок. Бранко Копетантинвић („Стражилово“ 1885).

joj ne daje te harmonije, te punoće ljubavne ekstaze, čiju ekzistenciju unaprijed instinktivno osjeća njezino srce. Ta se praznina i izražava pjevanjem, a svršava se samoubiством: najbolji dokaz, da Masha nije bila jumentica; ona je prije svega žena, a kao umetnica javljala se kao nezadovoljena žena, muzika bjesne joj samo surogat ljubavnoga nezadovoljenja, al ne unutrašnja samostojna potrebnost osobite muzikalne ekstaze kao u Lema t. j. u istinitoga umetnika.

Kod Rusa su u kritici probali da izvedu iz ljubavniјех афера Turgeњевекијех јунакиња њеки грађански и прогресивни емисао, који се састоји у том, да његове јунакиње откривају својом пажњом виши друштвени тип; по то је крајње натегнуто: ако је Лиза из „Племићкога гнијезда“ претпоставила мекопутнога млакобу Лаврецкога петроградском правнику Пашину, и ако се у том може видјети прогрес, то је Одинцова претпоставила такога правника Базарову, Наташа претпоставила Волинцева Руђину и т. д. Изузетак је Јелена, која је изабрала Инзарова. Па и у Руђину, при ближој анализи, главни елемент, који је побудио интересност, т. ј. љубавну екстазу Наташину, била је новина, оријиналност јунакова, а дијелом музикалност ријечи његовијех. Дјевојачка љубав, њена љубавна радозналост распламтјела се у њој у онај час, када вечером Руђин, одушевљен пажњом слушача у тихој звјезданој ноћи, тајанствено гледећи кроз прозоре, близином младе дјевојке, која учини на њега учин својим зачуђенијем очима и узбуђењем, — почиње да говори и да се сам заноси, по ријечима Тургењевљевим, музиком својих ријечи. Да је то била музика, а не кака му драго тачна и одређена филозофска и грађанска проповијед, јасно је из краја ријечи, које изговара Тургењев. Тај крај особито пада заједно с онђијем, елеђијскијем расположењем Музе самога Тургењева и уопће тијех музикалијех расположења, која састављају његову специјалност. Руђин завршује своју ријеч познатом шотландском елеђијом; та елеђија непоређује живот људски са птицом, која је улетјела у свјетлу и топлу собу из бурне зимеке ноћи. Она полети над скупом људи, који се скупише код домаћег огњишта, на излети онет у незнану, хладну таму и шта ће бити са њоме, куда ће је бацити бура, то нико не зна.

Ето то је исти елеђијски протест о пролазности среће, која се распростире већ на сав

живот људски. Видимо, како тај песимизам Тургењевљеве Музе, почевши у „Пјевачима“ с тренутнијем сазнавањем непотпуности животне, у моментима музикалне екстезе задобија овдје своју завршну форму у живој ријечи. Опазимо, да у монологу Руђинову, као и у пјесмама и музици Тургењевљевој има још и нада на њеко „dahin“ т. ј. на нешто непознато, што стоји ван граница обичне стварности и што се открива као тренутни призрази у моментима вишега расположења љубавне и музикалне екстезе. Под крај живота Тургењевљева губи тај песимизам своју политичку, музикалну боју и у неким деловима „Појезије у прози“ долази до потпунога очајања и негирања, гдје се смрт не јавља већ у облику мучнога питања, него у облику прости рејалне јаме, која израста и одасвуда се уздиже изнад појете, или у облику слијене, гадне бабе, идући свуда трагом за својом жртвом. И никакијех нада, никаква излаза!

Подводећи све то опћем и основаном расположењу Музе Тургењевљеве, видјемо, да то није ништа друго него филозофски песимизам, подигнут очевидно на земљишту филозофскога негирања и скептицизма: сјетите се онога мјеста у „Племићком гнијезду“, гдје се пријатељ Лаврецкога, свратив се к њему уз пут, прешире са њиме сву ноћ, а овај при том особито истиче једну фразу малорускијем акцентом: „ти си скептичар!“ Тај песимизам гаји се код Тургењева особитијем култом, култом елеђијске екстезе музике и љубави, дијелом чисто стварне и романтичне, дијелом фантастички осјећајне, по развијајући се до сомнамбулизма као у „Пјенћ торжествујућей лјубви“.

Да нацртамо према бијографији онђи портрет Тургењевљев, који би нам објаснио то земљиште, на којем је могла израсти така Муза, тако расположење.

Тургењев бјеше у младости лијеп и кроза сав свој живот богат. Његова доколица, удобност и слобода били су са свијем обезбјеђени богатијем, нашљедњим имањима т. ј. нерва трудом робовскијем, за тијем на вријеме обвезанијех сељака; на пошљетку долази к том огроман приход од књижевнисања. Живот проводи већијем дијелом ван Русије, гдје слуша предавања странијех професора; за тијем се заљубљује у њеку знамениту пјевачицу, за којом свуда иде, и са којом остаје нераздвојен до саме смрти.

По својој вањској судбини, по богатству,

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и одлучености од отаџбине, и ако по добровољној одлучености, живот му је уопће сличан са животом лорда Бајрона; међу њима је нешто ошће и у песимизму, по нацијоналност је обилежила њихове типове некијем цртама крајње противнијем. Песимизам Бајронов је охол, пун протеста и зависти; Тургењевљев је проникнут елеђијском појезијом и примирењем у трепуцима скетазе љубавне и музикалне. Код Бајрона долази он до филозофске логичке дошљедности, код Тургењева не представља никаква логичкога развића, изузевши природни, завршни акорд под старост, о чему смо већ говорили. На први поглед може се показати, да је таки песимизам,

С руског

како смо га нацртали код Тургењевске Музе, та тежња оном „dahin“ од живота могла да буде само штетна за прогрес. Но то није тако. Муза Тургењевљева, као и у ошће западни правац руске интелигенције приморава Русе, да се замисле о околнини, која их окружава, да ниту одговора на силесеју истакнутијех питања, изазванијех тим што је осјећај незадовољен. Она их је приучила апстрактноме мишљењу, уважавању идејалнијех елемената њихове природе и тијем подготвила земљиште за израду позитивнога идејала. Но то је био други рад, из другог табора.

(Наставиће се.)

Милан Поповић

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Издавачка књижарница Алексе Ј. Јовановића у Крагујевцу јавља, да ће у њену издању изаћи и до маја ове године бити готове ове две књиге: „Методика школске дисциплине с обзиром на хигијенска и психо-начела“ (?!) од Јосефа Р. Стојановића, и „Васпитање и настава“, дело Руса В. Ђадова, које је са шестог издања превео Јосиф В. Стојановић.

× Недавно је изишло друго издање уџбеника „Старобугарска граматика сь узраженија, образци изь старобугарскитѣ наметници и рѣчникѣ съставилѣ дрѣ Л. Милетиѣ. Софја.

× У уторак 9 марта држао је др. Већеслав Вондрак своје приступно предавање на бечкоме универзитету, на којем ће бити доцнат словенске филологије. Тема му је била: Die Päpste und die slavische Liturgie in ihrer ersten Phase.

× У мађарској академији наука држао је академик Александар Марки приступно предавање о Пери Сегединцу. Као што смо извештени, држаће месеца априла и др. Оскар Ажбот своје приступно предавање: о словенским елементима у мађарском језику. Ове ће године држати мађарска академија свечану седницу у спомен своје пок. члану Франја Миклошићу. У седници ће говорити о покојнику др. Оскар Ажбот.

— Велико дело о путу наследника рускога престола, великога кнеза Николе Александровића по истоку год. 1890 и 1891, које је написао руски песник кнез Е. Ухтомски, изаћи ће почетком идућег месеца у издању Брокхаузову у Липском. Најпре ће угледати свѣта руско, немачко и француско издање, о другим издањима још нису довршени преговои. Дело ће изаћи у две књиге или шездесет свезака са 240 табака текста, са 120 великих слика на читавој страни и 280 слика у тексту у дрворезу, осим тога и са портретом царевићевим у челикорезу и са више карата. Слике је радио руски сликар Корасин. Велики кнез је у томе путу пропутовао Грчку, Мисир, Индију, Цејлон, Стражњу Индију, Сијам, Кину, Јапан и Сибирију.

— Како из Петрограда јављају листу „Indépendance belge“, руско књижарништво здраво опада. Кривица је до новина, којима није доста што имају опсежне подлиске, него по свој земљи распрострају силне додатке литерарна садржаја. Издавачи и књижари обратили се с тога молбом на министра унутрашњих дела и траже особен порез не само на те публикације, него и на школске књиге и на књиге, које излазе у издању писца.

— Париски лист „Le journal“ разаслао је на скоро све француске уреднике, као носиоце јавнога мишљења, питања, да кажу, којих су четрдесет француских књижевника љубимци образоване Француске те би према том сачињавали „праву академију“. На мал те не свим испуњеним табацима био је *Золѣ* на првом месту; од 1200 гласова добио је он 1193. За њим у дугу размаку долазе: *Тен* (774) и *Доде* (718), за тим у мањим интервалима са од прилике шест стотина гласова: *Ковѣ*, *Готкур*, *Монсан*, *Леконт де Лил*, *Ришпен*. Преко сто гласова добили су још: *Дима*, *Рошфор*, *Вакри*, *Бурже*, *Сили-Придон*; за овима долазе: *Жил Симон*, *Кларети*, *Сарду*, *Вери*, *Мељак*. На двадесетчетвртм месту је *Терије*, најновији академичар Борније на последњем је месту. Од тридесет и осам сад живих чланова академијиних само су тринаесторица споменута.

× Кроз кратко време ући ће у штампу српско-мађарски део речника српскога и мађарскога језика, који су написали професори Благоје Бранчић и др. Ђорђе Дера.

× У 2. броју „Стражилова“ ове године изишао је приказ на чланак дра Вертиера: „Die königlichen Nemanjiden“, који је штампан у часопису „Ungarische Revue“. На тај је чланак написао Станоје Станојевић одговор, који је под натписом: „Die königlichen Nemanjiden. Nachträgliche Bemerkungen“, изишао у првој свесци „Ungarische Revue“ ове године.

□ Journal des Economistes у овогодишњој свесци за месец фебруар доноси резиме једног извештаја о трговинским и економским односима Босне и Херцеговине, који је поднео белгијској влади њен генерални консул за Ма-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

парску г. S. Duckerts. Сам извештај даје врло јасну слику природног богатства ових двеју покрајина.

— Кад ко о каквој ствари мундучи, тај се онда све вешма заплеше па за час пише у кучинама. Тако и наш г. Храниловић. У 29 броју „Браника“ труди се и мучи јадник да испетља, ако икако може, но узалуд му сав труд и сва мука. Додире све неке споредне ствари, да богме све у рукавицама, и „најпристојнијим начином“, јер је он од „образованог света“, а ни чим не доказује, да нисмо имали право, кад смо га назвали човеком од два лица. Околишећи признаје да је оно зимус у „Бранику“ он написао а и са беленком у „Vienea“ зло је ускубурио. Не ће да каже да јесте а не може да каже да није. Међу тим је то *доказана истина* па ма сад и „Vienea“ по молби г. Храниловића колико хоће изјављивао, да г. Храниловић не само није написао ону белешку него да није ни дата за њу дао и да уредник „Vienea“, свакако са „образованог и најпристојнијег тона“, није морао по нешто и брисати, по што је белешка дуго чекала — на ред или на размисљање. Тако је исто и са оним мучким нападајем од зимус. Г. Храниловић се брани тим, што онде, вели, „не спомиње се ни једном речи „Стражилово“. Па то баш и јесте оно, слатки г. Храниловићу. Има случајева, где је оно старо quish tasset еламант са свим оправдано па тако је и овде. — Е а сад да завршимо рачуне са госп. Храниловићем. Уредник овога листа не сећа се, да је игде написао и једне речи о Храниловићу као човеку, сећа се само да му је по Шреплу сценио *књижеву* радњу у 14 броју „Стражилова“ прошле године. Он дабогме у познатој смерности каже, да му је „књижевни и јавни рад од толико година отворена, некакава књига“. Уредник овога листа последњи је био, који је у то икад и најмање посумњао, али после оног зимуншег приватнога писма, оне белешке у „Бранику“ и нападаја у „Vienea“ морао је, макар само у неколико, променути „мишење“, па ма то у очима г. Храниловића изгледало и „немужевно“ и „безначајдук“ (о да дивне речи!) и „фарисејство не од два већ од десет лица“. А то мислим да су морали учинити сви, којима је српско име свето, јер Храниловићева белешка у „Vienea“ колико је наперена лично на уредника овога листа, толико и још више на част српске књиге и просвете. — Збиља! Г. Храниловић вели још, да „најбоље би било“, кад би се његово приватно писмо изнело „на јаву“. Можемо му учинити по вољи, али у његову интересу држимо да је боље да га „на јаву“ не изнесемо. А није ни потребно. Знамо ми сад сви већ смерност г. Храниловића, па што да нам је још идуегрује и пасус из тога писма, у ком г. Храниловић себи у заслугу уписује то, што је у власништву „Vienea“ намолно клише свога лика те га уступило „Стражилово“. Боље седите с миром, госп. Храниловићу, и немојте још вешма — каљати ону књигу.

× Др. Јосиф Тим написао је велико дело: „A szerbek története“. Од ове године латно се др. Тим, да у органу

мађарскога историјског друштва „Századok“ извештава о резултатима српске историјографије.

□ У Journal des Economistes за 1892. г. а у јануарској свесци приказана је II св. XX књ. „Руског часописа“, у коме се наводи чланак А. Brückera „Један публициста и финансијер XVII века у Русији.“ Тај публициста — то је наш Ђорђе Кријанић, који је задуго време био прогнан у Сибирију, ну чија су дела имала доста велика утепаја на развитак Словенства. Списи су му угледали света тек после два столећа. Кријанић је писао нарочито о данку, администрацији и т. д. Он је био први творац панславизма, а који је самим Московима открио Европу, т. ј. западну цивилизацију још пре Петра I.

□ Професор жењевског универзитета Луј Бридел држао је пре кратког времена у великој универзитетској дворници конференцију о *Женском покрету*. Дворница је била препуна слушалаца обојега пола, нарочито женских. Бридел је познат ветеран по овоме врло важном питању друге половине рода људског. Његово историско дело „Жена са прасног гледишта“ наишло је на опште одобравање свих присталница еманципације женскиња.

+ Бечко свенаучиште добија још једнога професора за словенску филологију. Јосиф Константиј Лирчек, професор опште историје на прашком свенаучишту, познати писац дела „Das Fürstenthum Bulgarien“ и многих историјских чланака, постао је указом министарским другим правим професором за словенску филологију и науку о старини. Доласком његовим у Беч и отварањем тим још једне катедре за словенстику подиже се углед свенаучишту. За сада је једини бечки универзитет, да има два редовна професора за словенску филологију.

— Изашла је „Мала Катавасија“, одговори и црквене песме на недељној, празничној и пређе освећеној служби; на призивању и опелу за два децја гласа (сопран и алт) удесио *Тих. Остојић*. Издање ауторово, цена 40 н. Може се добити у Н. Саду код аутора.

+ Недавно је славио чешки народ две славе: двадесет и пет година књижевнога рада Светоука Чеха и, као што је већ јављено у овом листу, четрдесет година живота Јар. Врхлицкога. Обојица су се својим радом истакала у сувременој чешкој књижевности као најбољи песници. Чеха познају и наши читаоци са његових лепих новела у нашем преводу. Ј. Врхлицки је у правом смислу појета, права песничка душа. Сем оригиналних песама преневао је са свим „Фауста“ Гетеова и Дантеову „Божанску комедију“ и Аријостова „Беснога Роланда“, од кога ми једва добијемо прву песму у преводу др. Драгине Станојевића. И на драматском пољу огледао је срећу. „Споменци“ Коларова биће такођер украшена једним његовим умотвором. Врхлицкога је бијографија недавно изишла из пера професора па лекарском одељењу бечкога свенаучишта дра Алберта. И Чех и Врхлицки приликом прославе одликовани су грађанством прашким.

САДРЖАЈ: Песништво: * * * Вечерња песма. Највећа љубав. Мрки вук. — Поука: Женски карактери у старој Византији. — Књижевност: Прилог к исправљању текста „Османа“ Гундулићева. Муза Достојевскога и Муза Ивана Тургенјева. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ издаје сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.